

РОЛЬ ІСТОРІЇ У ФОРМУВАННІ МЕДІА ПРОСТОРУ

Ніколаєва Т.М.,

професор кафедри політичних технологій,

кандидат історичних наук, доцент,

*директор Музею історії Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана*

Лютенко М.С.,

здобувачка 4 курсу,

ОПП «Політичні технології та лідерство»,

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

РОЛЬ ІСТОРИЧНОГО КІНО У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ПОДОЛАННІ ІМПЕРСЬКИХ НАРАТИВІВ ВОРОГА

Питання збереження історичної пам'яті та протидії імперським міфам набуло особливої ваги у сучасних умовах російсько-української війни. Москва традиційно використовує історію як інструмент ідеологічного впливу, перетворюючи її на засіб виправдання агресії [1]. Протягом століть Російська імперія формувала модель пам'яті, у якій українська історія підпорядковувалася загальному, так званому «великоросійському» наративу, а такі герої українського визвольного руху, як І.Мазепа, С.Петлюра, С.Бандера, Р.Шухевич..., – маргіналізувалися або демонізувалися.

В умовах інформаційної війни захист національної ідентичності, оснований на правдивій історії, набуває особливого значення. Це не лише питання культури, освіти чи науки – це питання виживання нації. «Що ми? чий сини? яких батьків? ким? за що закуті?» – ці Шевченкові рядки сьогодні звучать як виклик і нагадування про відповідальність перед минулим заради майбутнього. Завдання професійних істориків, політиків, журналістів, блогерів-професіоналів історичних каналів, митців та освітян полягає у відновленні та формуванні

власного історичного дискурсу, в очищенні історичної пам'яті від імперських нашарувань і радянських міфів.

У таких умовах особливого значення набуває відновлення власного національного нарративу, заснованого на правді та історичних фактах. Історичне кіно – це не лише мистецький продукт, а й потужний інструмент масової культурної політики, що здатен впливати на колективну свідомість значно швидше, ніж академічні праці чи підручники [2]. Відомо, що пам'ять формується не лише через документи, а й через символи, візуальні образи та емоційні переживання. Саме історичне кіно є одним із найефективніших «місць пам'яті», оскільки воно створює емоційний зв'язок між глядачем і минулим. Український дослідник Я. Грицак наголошує на тому, що відновлення історичної правди неможливе без переосмислення радянської моделі історичної пам'яті, де ключові події трактувалися крізь призму «великої перемоги» чи «братерства народів» [3].

Історичне кіно може бути не лише відтворенням подій, але й засобом осмислення травматичного минулого, деколонізації свідомості, формування національної ідентичності. Воно дозволяє побачити історію нашими очима, а не крізь пропаганду імперських істориків, виконуючи освітню, пізнавальну, комунікативну та ціннісну функції. На відміну від підручників, фільм діє через емоцію, образ і музичний супровід, що створює сильний емоційний вплив на свідомість, формуючи колективну пам'ять, цінності та патріотичні почуття [4]. Зміна інформаційного середовища призвела до того, що більшість молоді отримує знання візуальним шляхом – через кіно, відео та соціальні мережі. Перегляд історичних фільмів, особливо у навчальному процесі, стимулює інтерес до минулого, спонукає до обговорення, аналізу та критичного мислення.

Серед стрічок, що стали важливими маркерами національної пам'яті, варто назвати: «Крути 1918» – символ вибору гідності замість страху; «Поводир» – про людяність і вміння бачити серцем; «Чорний ворон» – спротив радянській окупації; «Захар Беркут» – про єдність та моральну перевагу духу над силою; «Король Данило» – нагадування про державотворчу традицію України та образ сильного, мудрого лідера; «Таємний щоденник Симона Петлюри» – незламний

дух лідера та прагнення відновити державність, боротьба за свободу і гідність, яку імперія намагались спотворити та затьмарити. Ці та багато інших фільмів не лише реконструюють історичні події, а й відновлюють образи героїв, яких імперська історіографія намагалася стерти з пам'яті народу.

Протягом століть всілякими засобами російська пропаганда формувала антиукраїнськість як стереотип, починаючи з «анафема Івану Мазепі», трактуючи це через «відсутність власної історії в українців», і «триєдиний народ», де нам відводилась роль «молодшого брата» [5]. Українське кіно стало одним із найефективніших засобів протидії цим міфам, адже воно формує емоційне й візуальне уявлення про нашу справжню історію, сприяючи деколонізації свідомості. Сучасне українське історичне кіно відтворює образ українця – гідного, вільного громадянина.

Працюючи з сучасною молоддю, бачимо: переважна більшість часто обирає кіно, а не книгу. Адже, технологічний прогрес та особливості сприйняття інформації в сучасному світі, а саме постійний потік коротких, візуально насичених матеріалів (соцмережі, такі як Instagram Reels, TikTok, YouTube Shorts; меми та короткі інформаційні відео) тренує мозок на швидке перемикання уваги, а не на тривалу концентрацію. Це пояснюється тим, що короткі та яскраві формати швидко змінюють стимули, через що мозок звикає до швидких переключень уваги замість тривалого занурення в текст або аналіз. Спецефекти, музичний супровід, акторська гра, декорації та візуальний дизайн захоплюють.

Перегляд фільмів можна розглядати як момент соціалізації, що особливо актуально в умовах обмеженого спілкування молоді в цифровому середовищі. Похід у кінотеатр або спільний перегляд фільму вдома з друзями чи однодумцями дає додаткову можливість для комунікації та обміну враженнями.

Важливу роль відіграє мова. Якщо ще двадцять років тому більшість фільмів в Україні були російськомовними, то нині понад 90% національного кінопрокату – українською. Це не лише прояв культурної політики, а й символічна перемога у боротьбі за ідентичність, яка триває.

Використання історичних фільмів у навчальному процесі дозволяє поєднати пізнавальний і виховний аспекти. Аналіз кіно на шкільних уроках історії, чи під час студентських семінарів сприяє формуванню критичного мислення: важливо не лише дивитися фільм, а й зіставляти художній образ з історичними фактами. Якщо після перегляду фільму студент запитує: «А що було насправді?» – це означає, що кіно виконало свою місію. Такий інтерес спонукає до самостійного пошуку джерел, звернення до документалістики, історичних блогів, наукових матеріалів.

Кінематографічні образи героїв – від Довбуша до сучасних «кіборгів» – формують емоційний міст між минулим і сьогоденням. У стрічках «Кіборги», «Іловайськ 2014», «Черкаси» глядач бачить не лише воєнну реальність, а й продовження історичної боротьби за свободу і незалежність українського народу.

Бачимо, як історичне кіно стає також інструментом культурної дипломатії. Дублювання українських фільмів англійською та їх участь у міжнародних фестивалях сприяють донесенню українського історичного наративу світу. Світове визнання отримали стрічки «Атлантида» (реж. В. Васьянович) – володар нагороди Венеційського кінофестивалю, та «20 днів у Маріуполі» (реж. Мстислав Чернов), яка здобула премію «Оскар» за найкращий документальний фільм. Це свідчить про справжній ренесанс українського документального кіно. Режисери знімають бойові дії, життя цивільних, історії родин, працюють із архівами. Фільми «Битва за Київ», «Колона», «Маріуполь. Окупація», «2000 метрів до Андріївки» – це вже частина світового архіву пам'яті. Такі роботи документують злочини окупантів, зберігають свідчення очевидців та формують міжнародну підтримку України в боротьбі за свободу.

Проте варто зауважити, що успіх наших фільмів на міжнародних фестивалях не обмежується лише нагородами. Їхнє поширення на цифрових платформах (таких як Netflix, YouTube, Amazon Prime тощо), а також через стримінги міжнародних кінофестивалів (Венеційського, Каннського, Берлінале та ін.) дає змогу доносити нашу історію та національні цінності до глобальної аудиторії, зокрема як до української діаспори, вимушених переселенців, а також до світової

демократичної громадськості. Відповідно, український кінематограф стає ефективним інструментом культурної дипломатії та протидії імперській пропаганді.

Історичне кіно – це не просто жанр, а соціокультурний феномен, який формує колективну свідомість, конструює образ минулого й впливає на ідентичність народу. В умовах гібридної війни, історичне кіно стає зброєю у боротьбі за правду та гідність. Сучасне покоління обирає історичне кіно не тому, що воно «гірше» чи «краще» за історичну книгу чи статтю, а тому, що цей формат більше відповідає їхньому способу сприйняття. Тому існує велика потреба у фільмах про наших національних героїв і переможців. Було б дуже доречно створювати художні історичні стрічки про Івана Виговського, Петра Сагайдачного, Костянтина Острозького, Андрея Шептицького, Євгена Чикаленка..., та сучасних героїв російсько-української війни.

Водночас важливо говорити і про критику сучасного українського кінематографа. Попри численні художні здобутки, він усе ще потребує глибшого осмислення та аналізу історичних контекстів, точнішої роботи з джерелами й відходу від мелодраматичних або глянцеви́х кліше. Дискусії у професійному середовищі та відгуки істориків засвідчують, що глядач прагне більшої достовірності, складніших характерів і менш спрощеного патріотизму. Такі підходи здатні забезпечити зрілість українського кіно як передусім культурного та інтелектуального явища.

Зрозуміло, що українське кіно має чимало проблем під час повномасштабного вторгнення, адже цикл фінансування фільмів був перерваний: державне фінансування закрилося, чимало проєктів зупинилось навіть через нестачу професійних кадрів. Але, не зважаючи на ці проблеми, історичне кіно живе, будучи мечем, що розрубє пута колоніальної свідомості, емоційно збагачуючи нашу історичну спадщину. Українські фільми повертають до життя героїв і події, замовчувані імперськими історіографами, сприяють вихованню патріотизму, формують культурну самоповагу. Вони стають частиною сучасної політики національної пам'яті, поєднуючи мистецтво, освіту та громадянську

позицію. А кожен кадр українського історичного кіно є кроком до духовної незалежності, яку неможливо зруйнувати ані пропагандою, ані зброєю.

Список використаної літератури:

1. Грицак, Я. (2022). *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття*. Yakaboo Publishing.
2. Забужко, О. (2006). *Філософія української ідеї та європейський контекст*. Факт. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zabuzhko/Filosofia_ukrainskoi_idei_ta_ievropeiskyi_kontekst_frankivskyi_period.htm
3. Грицак, Я. (2008). *Життя, смерть та інші неприємності*. Грані-Т. https://chtyvo.org.ua/authors/Hrytsak_Yaroslav/Zhyttia_smert_ta_inshi_nepriemnosti/
4. Демиденко, М. (2024). Історичне кіно як чинник формування національно-культурної ідентичності (конструювання соціально-культурного повсякдення). *Культура та інформаційне суспільство XXI століття* (Ч. 1, с. 25–26). ХДАК. <https://repository.ac.kharkov.ua/handle/123456789/3013>
5. Ніколаєва, Т. (2016). Історичні паралелі в російсько-українській пропаганді та їх ідеолого-культурна двовимірність. *Історико-політичні студії*, (2), 110–121. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=JGbTneIAAAAJ&citation_for_view=JGbTneIAAAAJ:8k81kl-MbHgC

Сирінський Р.А.,

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін,

кандидат історичних наук, доцент,

Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса)

ІСТОРІЯ, МЕДІА ТА ПОЛІТИКА: ВІД ПАМ'ЯТІ ДО ПОПУЛІЗМУ ТА ПРОПАГАНДИ

В наш час інформаційний простір став не лише середовищем комунікації, а й чи не найважливішою ареною політичної боротьби, формування ідентичності та колективної пам'яті. Сучасні медіа не просто передають факти, що раніше